

CASA COALELOR
BIBLIOTECĂ PEDAGOGICĂ

Nº

6170

CESTIUNI DE SINTAXĂ LATINĂ

SI CONDITIONAL

STUDIU

DE

I. N. DIANU

DIPLOMAT AL ȘCOLEI «DES HAUTES ÉTUDES» DIN PARIS
PROFESOR

BUCURESCI
TIPOGRAFIA GUTENBERG, JOSEPH GÖBL
20, — STRADA DÓMNEI, — 20.
(Biserica Kalinderu)
1901

Dublet.

18435

Dublet

CASA COALELOR
BIBLIOTECĂ PEDAGOGICĂ

Nº

CESTIUNI DE SINTAXĂ LATINĂ

SI CONDITIONAL

STUDIU

DE

I. N. DIANU

DIPLOMAT AL ȘCOLEI «DES HAUTES ÉTUDES» DIN PARIS
PROFESOR

159719

BUCURESCI
TIPOGRAFIA GUTENBERG, JOSEPH GÖBL
20, — STRADA DÓMNEI, — 20
(Biserica Kalinderu)
1901

1956

BIBLIOTECĂ CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREŞTI
COTA 18435

B.C.U. Bucuresti

C159719

47-5

PREFATĂ

Atât în decursul studiilor, cât și în timpul practicei făcute ca profesor, am avut ocasiunea de a observa că, în unele puncte, cea ce se spune în gramaticile limbii latine nu stă în deplin acord cu întrebuițarea de fapt ce ne întâmpină în autorii și că unele cestiuni, nefiind încă deplin lămurite, așteptă să se reverse și asupra lor lumina din ce în ce crescândă, pe care o împrăștie progresele realizate de filologia clasică. Una din aceste cestiuni este întrebuițarea modurilor cu **si conditional**, cestiune care formează subiectul studiului de față. Înmulțind numărul exemplelor, am fi putut da o întindere mai mare acestei cestiuni, dar nu acesta ne a fost scopul. Ne am mărginit numai la atât cât am crezut că este necesar pentru clarificarea ideii ce exprimăm.

Operile consultate sunt menționate la locurile respective.

INTRODUCERE

In sintaxa limbii latine sunt multe cestiuni, cără din cauza aspectului discutabil ce prezintă, atrag atențunea acelora cără se consacră acestui studiu și încercă să le lămuri pentru a nu rămâne, pe cât este posibil, nici o cestiune neexplicată. Una dintre cestiunile de felul acesta, mai însemnată prin caracterul cu care se prezintă, este între altele și cestiunea întrebuiințarei modurilor cu și **condițional**. Când am săzis că această cestiune se prezintă în condițiuni deosebite, credem a fi spus un adevăr și iată de ce. Cu toții suntem de acord a spune că acolo unde se ivesce un „**dacă**“ rezultatul este foarte îndoelnic, ba chiar, de regulă, ne așteptăm mai curând la un rezultat negativ; nu la un rezultat pozitiv. Dacă cu săzis întrebuiințarea lui „**dacă**“ acesta, căte aspirațiuni nu nimicesc, căte

iluzii nu distrugă. Cu alte cuvinte o condițiu se prezintă totdeauna cu caracterul celei mai mari nesiguranțe. Lucrul acesta fiind astfel, se nasce în mod fără natural următoarea întrebare: Cum se face că limba latină, care în unele cazuri, cum este d. e. în cea ce privesc exprimarea raportului dintre timpurile propozițiunilor subordonate și timpurile propozițiunilor principale, este mai exactă de cât limba francesă și chiar de cât limba greacă¹⁾; în privința întrebuiențării modurilor pare la prima vedere, că s'a condus la voia întâmplării și chiar contrar cu realitatea faptelor. Or cât de libere raporturi ar admite cineva că există între gramatică și logică, totuși, dacă ne mărginim a privi lucrul în mod sumar, condițiuinea lui **si conditional** cu modul indicativ apare ca ceva extraordinar.

In adevăr, după cât ne spun cele mai elementare gramatici, și după cât sciș toți cei care au studiat vre o gramatică, modul indicativ servă pentru a exprima o realitate; prin el se face totdeauna **o afirmare**. Or, condițiuinea, privită din tōte punctele de vedere, nu poate fi nică o dată o

1) O. Riemann : Sintaxe latine (1890), pagina 218 (§ 149). Observațiuinea lui O. Riemann în privința limbii franceze față cu limba latină se poate aplica și la limba română în raport cu limba latină.

realitate. Prin urmare, cum să ne explicăm că în limba latină s'a ales în multe casuri tocmai modul indicativ pentru a se exprima o nesiguranță și chiar o nerealitate? Cum se face că alături de **si conditional** se întrebuiștează modul indicativ, cu alte cuvinte modul prin care este sciut că se exprimă o afirmare?

Repetăm încă odată că avem în vedere numai construcțiunea lui **si conditional**, pentru a determina mai bine marginile studiului de față, cu alte cuvinte pentru a se înțelege că nu ne ocupăm de casurile în cari **si** înlocuesce o altă conjuncțiune sau în cari are un alt înțeles, iar nu cel condițional.

Nu ne vom ocupa, prin urmare, de exemple de felul acesta :

**Tentata res est, si primo impetu capi
Ardea posset.**

(Liv. 1, 57, 2).

**Circumfunduntur ex reliquis hostes
partibus, si quem aditum reperire possent.**

(Caes. B. G. 6, 37, 4).

**et sic forte precatur :
Si nunc se nobis ille aureus arbore
[ramus.**

Ostendat nemore in tanto!

(Verg. Aen. 6, 186—188).

O mihi praeteritos referat si Juppiter
[annos!]

(Verg. Aen. 8, 560).

Revenind la cestiune, dacă vom căuta în gramicile latine pentru a vedea ce regulă trebuie urmată în întrebuițarea modurilor pe lîngă **si conditional**, vom găsi reguli speciale pentru întrebuițarea moduluī indicativ și alte reguli pentru întrebuițarea moduluī subjunctiv.

Pentru mai multă claritate vom împărți și noi studiul acesta în două părți: prima parte refeindu-se la întrebuițarea moduluī indicativ, iar a doua parte la întrebuițarea moduluī subjunctiv împreună cu **si conditional**.

PARTEA I

SI¹) CONDITIONAL CU MODUL INDICATIV

In primul loc suntem datoră a resuma stadiul actual al cestiunii. Pentru acesta este necesar să reproducem principalele reguli date în acéstă privință. Noi vom menționa cea ce se spune în sin-

1) Archaic: *sei*. In privința originei acestei conjuncțuni c. f. O. Riemann et H. Goelzer: Grammaire comparée du grec et du latin, p. 557 (Nota 2), unde între altele citim: Sur l'origine de cette conjonction les savants ne sont point d'accord. En tous cas, on est d'accord pour voir dans la particule *εἰ* comme dans la particule *si*, le locatif singulier d'un pronom démonstratif signifiant: en cette façon, ainsi. Comment l'idée conditionnelle est-elle entrée dans ces deux mots? Sans doute par suite du tour hypothétique des phrases où *εἰ* et *si* étaient employés et par l'influence de l'optatif, dont *εἰ* était souvent suivi en grec, ou du subjonctif, qui accompagnait souvent *si* en latin.

— Fr. Stolz în: Historische Grammatik der lateinischen Sprache (erster Band) pagina 141 (§ 136), după ce observă că un i lung latin pôte proveni din un *ai* sau *oi* primitiv, iară ce dice în privința lui *si*: Es kann wegen volsk. *sə* auf **suei*, vgl. gr. *εἰ* neben *ω̄*, oder **sei* zurückgeführt werden. — A se vedea de asemenea și nota de la pagina 33 a studiului acestuia.

taxele respective lucrate de Zumpt, Madvig și Riemann pentru că în regulile date de acești trei filologi se cuprind toate ideile principale ce am putea găsi aiurca.

Iată ce citim în excelentul manual de gramatică latină al lui C. G. Zumpt¹⁾ pagina 363:

Beide Satzglieder werden als *wirklich*²⁾, als *thatsächlich*, ohne Andeutung einer Vorstellung, ausgesprochen. Dann steht in beiden, sowohl dem Bedingungs- wie dem Folgerungssatze der Indicativ.

Apoi ne trimite la § 517 (pag. 358), unde sub titlul: «Vom Gebrauche der Modi» citim:

Der *Indicativus* wird gebraucht in jedem Satze, dessen Inhalt als factisch oder als *That-sache* ausgesprochen wird, z. B. «ich gehe» etc.

Daher steht auch bei Bedingungen und *Voraussetzungen* mit *si*, *nisi* etc der *Indicativ*, wenn ohne den Ausdruck einer Vorstellung ein Fall als *wirklich* angenommen oder (mit *nisi*) ausgenommen wird.

Cităm și un exemplu:

Mors aut plane negligenda est, si

1) Lateinische Grammatik von C. G. Zumpt; dreizehnte Auflage, bearbeitet von A. W. Zumpt.

2) Sublinierile din textul german și francez aparțin autorilor respectiv.

omnino extinguit animum, aut etiam optanda, si aliquo eum deducit, ubi sit futurus aeternus.

(Cic. Cat. m. 19).

Urméză apoi observațiunea :

Die Conjunctionen *si* und *nisi* drücken nichts anderes aus, als ein *Verhältnis* eines Satzes zu einem andern . . . Mit dem Indicativ spreche ich kein Urtheil über die Möglichkeit oder Unmöglichkeit eines Falles aus, ich setze ohne weiteres was ist als wirklich, oder nehme mit *nisi* einen Fall aus, der sein kann, den ich aber in Bezug auf die Folgerung als wirklich setze.

Madvig la pagina 300¹⁾ (§ 332) dice :

Besonders ist zu merken, dass bei der Angabe einer Bedingung beide Sätze im Indicativ stehen, wenn das Bedingungsverhältniss einfach, ohne weitere Nebenbedeutung angegeben wird: Si deus mundum creavit, conservat etiam, etc.

In urmă citim observațiunea :

Es wird hierdurch nur bezeichnet, dass dies Verhältniss zwischen den zwei Sätzen obwalte, aber von der Wirklichkeit des In-

1) Lateinische Sprachlehre (dritte Ausgabe).

haltes der zwei einzelnen Sätze wird nichts gesagt.

Riemann la pag. 334¹⁾ (§ 205) dice :

Si Joint à l'*indicatif* de tous les temps s'emploie toutes les fois que celui qui parle, abstraction faite de ce qui peut être son opinion véritable, *suppose* que la condition se trouve remplie. Quand on dit, par exemple «*si Deus est, mundum providentia regit*», on n'indique pas le moins du monde, d'une façon nécessaire, que l'on croie à l'existence du Dieu : on marque qu'il y a une relation certaine entre une condition qu'on *suppose* remplie et la conséquence qui en doit résulter, sans se préoccuper de la question de savoir si, *en réalité*, la condition se trouve remplie ou non.

Resumând vedem că Zumpt și Madvig sunt de acord în a spune că modul indicativ se întrebuiștează atunci când se arată că există o relaționare între condițiune și consecință.

Examinând, însă, exemplele cu modul subiectiv, vedem că și în cazul acela se exprimă

1) Syntaxe latine d'après les principes de la Grammaire historique (Nouvelle édition 1890). Tot aceeași idee, exprimată aproape în aceleași cuvinte, se găsește și în : Riemann și Goelzer, «Grammaire comparée du grec et du latin». Syntaxe, 1897 (pag. 557 și următoarele).

existența unei relațiuni între condițiune și consecință :

Si Roscius has inimicitias cavere potuisset, viveret.

(Cic. Rosc. Am. 6, 17).

Este evident că și în exemplele de felul acestuia se arată o relație între cele două propoziții. De acea Riemann adaugă în explicație cu mare dreptate cuvântul „**sigură**“ și dice că modul indicativ exprimă o relație sigură între condițiune și consecință.

Insă, în regula dată, Riemann dice că modul indicativ ne arată că: „**celui qui parle suppose que la condition se trouve remplie**“. Zumpt și Madvig nu au spus acest lucru, pentru că prin modul indicativ, autorul sau vorbitorul nu poate să ne indice că este vorba de o presupunere — modul indicativ servind a exprima totdeauna o afirmație —. Cu alte cuvinte revine iarăși întrebarea pe care voiam să o lămurim în acest capitol: **Ce se afirmă prin modul indicativ în o propoziție condițională?**

Să amintim câteva exemple în cari **si conditional** este însoțit de modul indicativ.

**Quo mihi fortunam (sc. optem), si
[non conceditur uti.**

(Hor. Ep. 1, 5, 12).

Si vincimus, omnia nobis tuta erunt; commeatus abunde municipia atque coloniae patebunt.

(Sall. Cat. 58, 9).

Quam (sc. naturam) **si sequemur** ducem, numquam aberrabimus.

(Cic. de Off. 1, 28, 100).

Si (haec) mala **sunt**, is qui erit in iis, beatus non erit.

(Cic. de Fin. 5, 28, 86).

Et certe, **si est** in extis aliqua vis, quae declareret futura, necesse est eam aut cum rerum natura esse conjuctam, aut...

(Cic. de Div. 2, 12, 29).

Si fortuna volet, fies de rhetore [consul;

Si volet haec eadem, fies de con[sule rhetor.

(Juv. 7, 197–198).

Si nullum in terris tam detestabile [factum

Ostendis, taceo,

(Juv. 13, 126–127).

Nam **si digna poena pro factis eorum reperitur**, novum consilium approbo; **sin magnitudo sceleris omnium ingenia exsuperat** eis utendum censeo, quae legibus comparata sunt.

(Sall. Cat. 51, 8).

Quae (sc. mors) aut plane negligenda est, **si omnino extinguit** animum, aut etiam optanda, si aliquo eum deducit, ubi sit futurus aeternus.

(Cic. Cat. m. 19, 66).

Si feceris id, quod ostendis, magnam habebo gratiam; si non feceris, ignoscam.

(Cic. Epist. ad Fam. 5, 19, 2).

Si dii sunt, est divinatio.

(Cic. de Div. 2, 17, 40).

Quid attinuit eum potissimum nuntiare, quod, **si nullum** jam ante consilium de morte ac de bonis ejus **inieras**,... hic nuntius ad te minime omnium pertinebat.

(Cic. Rose. Am. 34, 96).

Deligetque (sc. populus), si modo salvus esse vult, optimum quemque; certe in optimorum consiliis posita est civitatum salus.

(Cic. de Rep. 1, 34, 51).

Să examinăm acum aceste exemple.

Este evident că în nici unul din ele, și putem dice că în nici un exemplu de felul acestora, nu pote fi vorba de o afirmare în cea ce privesc împlinirea condițiunii. Împlinirea sau neîmplinirea condițiunii nu se are absolut de loc în

vedere precum nici posibilitatea său imposibilitatea de fapt a condițiunii. Ce se afirmă dar în aceste exemple? Și trebuie să punem acăstă cestiune, de óre-ce, după cum se scie, de modul indicativ se servește autorul său vorbitorul pentru a exprima o afirmațiune.

Dacă trecem la cel de al doilea punct de vedere, adică la relațiunea ce se stabilește între propozițiunea condițională și propozițiunea principală, vedem că nu este vorba numai de exprimarea unei relațiuni între cele două propozițuni. Este ceva mai mult și anume: autorul **afirmă** că există un raport sigur și necesar între condițiune și consecință. Vedem că în primul exemplu se afirmă că numai cel care are posibilitatea de a se folosi de avere poate să dorescă avuții; în al doilea exemplu se afirmă că victoria va fi urmată cu necesitate de o siguranță complectă; în fine, pretutindeni, se **afirmă** raportul între propozițiunea condițională și consecință. Prin urmare se vede clar că, or de câte ori autorul său vorbitorul voiesce să **afirme** raportul dintre condițiune și consecință, modul de întrebuițat va fi modul indicativ.

După tot cea ce am spus credem că urmăză cu necesitate modificarea regulii în privința în-

trebuie întării modulu*i* indicativ cu **si condițional**, în felul următor:

Se întrebuiștează modul indicativ cu conju&ctiunea condițională si atunci când se afir&mă raportul dintre condi&tiune și consecin&tă.

Cu ac&stă formulare a reguli&i punem în concordan&a întrebuișarea modulu*i* indicativ lângă **si condi&tiunal** cu cea ce se scie că însemn&ză acest mod: **afirma&tiune**. În t&ote cazurile, în car&i se întrebuiștează acest mod, va trebui să în&telegem că autorul a voit să dea cuget&rii sale forma unei maxime generale care nu p&te întimpina nici o replică, nici o contra&dicere. Când un autor întrebuiștează modul indicativ este un indiciu ne&ndoios pentru noi că voesce a **afirma** un rapor&t sigur între condi&tiune și consecin&tă; că exprim& prin urmare o convingere a sa pe care o crede ca o conclu&sionă sigură e&ită din t&ote cazurile speciale ce s'a&u putut presenta și care se p&te prin urmare aplica la t&ote cazurile de acela& fel și în viitor. Când dice autorul d. e: **si naturam sequemur du&cem numquam aberrabimus**, cu ac&sta voesce să spun&că, pe c&t s'a putut observa, or și cine s'a conformat cu natura nu a r&at&cit nici o dat& și prin urmare că și pentru viitor se p&te **afirma** cu

siguranță acest raport între condițiune și consecință; cu alte cuvinte judecata acésta se va putea verifica în toate cazurile analóge. Se înțelege de la sine că în alte cazuri judecata exprimată va fi rezultatul cercetărilor cu totul teoretice d. e.: **si deus scit, certe illud evenie t,** etc. În urma celor spuse credem a fi îndreptății să dicem că or de câte ori **condiționalul si** va fi însoțit de modul indicativ, scriitorul sau vorbitorul dă gândirii sale forma unei maxime, exprimând un adever general fie ca un rezultat al experienții directe sau indirecte, fie ca un rezultat al gradului de cultură morală și intelectuală la care a ajuns. **Prin modul indicativ se afirmă raportul dintre condițiune și consecință ca un adever incontestabil.** Credem potrivit a menționata și exemplul pe care l găsim în Vergilius (Georgica, 1. v. 424 et sequ.):

Si vero solem ad rapidum lunasque sequentes
Ordine respicies, numquam te crastina fallet
 Hora, neque insidiis noctis capiere serenae.
 Luna, revertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obscurō **comprehenderit** aera cornū,
 Maximus agricolis pelagoque parabitur imber;
At si virgineum **suffuderit** ore ruborem,
 Ventus erit; ...

In aceste versuri citate cât și în cele cără urmăză în text, dar pe cără nu le mai reproducem pentru a scurta citațiunea, poetul reproducând cea ce experiența populară a extras ca regulă generală în privința prevestirii timpului bun sau rău după lună și săre, voește a **afirma** un raport necesar între condițiune și consecință. Intreg pasajul stă în concordanță cu ceea ce am stabilit relativ la întrebuițarea moduluī indicativ cu **și conditional**. Credem deci că este necesar a se adăuga în regula dată că este vorba de **afirmarea** raportului între cele două propozițiuni.

In tot cea ce am spus, ne-am ocupat numai de propozițiunea introdusă prin **și**, de ore-ce acesta era punctul pe care voi am a-l lămuri. In propozițiunea cu care stă în legătură se știe că în genere, în casurile de cără am vorbit, se întrebuițează de asemenea modul indicativ. Insă acolo unde există vre-un motiv special, în propozițiunea cu care condiționala stă în raport, se întrebuițează modul subjunctiv. Amintim numai un exemplu :

Ac tamen **și qui sunt**, qui philosophorum auctoritate moveantur, dent operam parumper atque audiant eos, quorum summa est auctoritas apud doctissimos homines et gloria.

(Cic. de Rep. 1, 7, 12).

Prin urmare, întregind regula, vom țdice: Si condițional este însoțit de modul indicativ când se **afirmă** raportul dintre condițiune și consecință; tot acelaș mod se întrebuiștează și în propozițiunea cu care condiționala stă în legătură, dacă nu este vre-un motiv special pentru întrebuișarea moduluī subjunctiv.

Să vedem acum dacă regula stabilită se aplică în toate casurile speciale ce se pot presenta. Trebuie cu alte cuvinte să facem proba acestei reguli, pentru a ne servi de termenī întrebuișări în matematică. Gândindu-ne la diferitele ocasiuni în cari se arată ca necesară întrebuișarea lui și condițional, ni se prezintă în minte textele de legi. În adevăr, în aceste texte de legi este vorba de a se afirma existența unui raport sigur între fapta comisă și pedepsa prevăzută de legiuitor. Cel care face o lege nu se preocupă nici de cum de împlinirea sau neîmplinirea condițiunii. Din potrivă, legiuitorul și în genere societatea s'ar simți forțe bine când nu s'ar realiza nici una din condițiunile exprimate în textele de legi pentru aplicarea pedepselor prevăzute. Este clar, prin urmare, că aci nu poate fi vorba de cât de afirmarea raportului între o condițiune și o consecință. Făcând verificarea regulii date prin exemple luate din

diferite texte de legi, vom vedea că ori de câte ori se ivesce ocasiunea de a se întrebuița **condiționalul si** de atâtea ori va fi însoțit de modul indicativ.

Iată câteva exemple :

Sei¹⁾ qua tributa ex boneis eorum **exacta sunt**, posteaquam rei publicae nostrae caussa profectei sunt, utei²⁾ ea eis reddantur...³⁾.

Sei quod ad eam aedem donum datum donatum dedicatumque **erit**, utei liceat oeti,...⁴⁾.

Din cele douăspredece table de legi extragem următorele :

Si in ius **vocat**, ito⁵⁾.

Si intestato **moritur**, cui suus heres nec escit⁶⁾, adgnatus proximus familiam habeto⁷⁾.

Acelaș lucru 'l vedem și în formulele archaice reproduce de T. Livius în c. 21, 10, 5—7:

Si id moritur quod fieri oportebit, profanum esto neque scelus esto.

1) A se vedea nota de la pag. 9.

2) Conjunctionea uti sau ut.

3) Engelbertus Schneider : Dialectorum italicarum aevi vetustioris exempla selecta. Vol. I, pars I, pag. 70.

4) Id. ibid. p. 75. — Oeti=uti (de la utor).

5) John Wordsworth : Fragments and specimens of early latin, p. 254.

6) Formă archaică = erit.

7) Wordsworth, p. 256.

După cum se vede, pretutindeni **și condițional** este însoțit de modul indicativ, pentru că se **afirmă** raportul între două propoziții.

Tot astfel se explică întrebuițarea modului indicativ și în jurăminte, d. e. :

Ne vivam și scio.

(Cic. ad. Att. 4, 16, 8).

Se înțelege că, în exemplele de felul acesta, tocmai întrebuițarea moduluī indicativ lângă **și** dă jurămēntuluī tótă tăria dorită.

In fine tot modul indicativ se întrebuițeză în propozițiunile legate prin **sive-sive**, în cari se afirmă că două condițuni diferite nu pot avea de cât una și aceași consecință :

Veniet tempus (sc. mortis), et quidem celeriter, et sive retractabis, sive properabis: volat, enim aetas.

(Cit. Tusc. disp. 1, 31, 76).

Mala consuetudo est contra deos disputandi, **sive** ex animo id **fit**, **sive** simulate.

(Cic. Nat. D. 2, 67).

Nam illo loco libentissime uti soleo, **sive** quid mecum ipse **cogito**, **sive** quid aut **scribo** aut **lego**.

(Cic. de Leg. 2, 1).

Sive tu medicum **adhibueris**, **sive**
non **adhibueris**, non convalesces.

(Cic. de Fat. 12, 28).

Tu major; tibi me est aequum parere,
[Menalca,

Sive sub incertas Zephyris motan-
[tibus umbras,

Sive antro potius **succedimus**.

(Verg. Bucol. 5, 4—6).

Acestea credem că sunt de ajuns pentru a ne convinge de adevărul cuprins în regula stabilită, de ore ce, după cum vedem, acăstă regulă se aplică și explică toate cazurile în cari **si conditional** este însoțit de modul indicativ. Ne mai rămân acum de explicat unele moduri de expresiune ce întâmpinăm în autoră.

Iată câteva exemple, pentru a se vedea, despre ce este vorba :

Nam **si** quid ab homine ad nullam partem utili utilitatis tuae causa **detraxeris**, inhumane feceris contraque naturae legem: **sin** autem is tu **sis**, qui multam utilitatem rei publicae atque hominum societati, **si** in vita **remaneas**, adferre possis, **si** quid ob eam causam alteri **detraxeris**, non sit reprehendendum.

(Cic. de Off. 3, 6, 30).

At memoria minuitur. — Credo, nisi eam **exerceas**, aut si sis tardior natura.

(Cic. de Sen. 7, 21).

Omnino **si**¹⁾ quicquam **est** decorum, nihil est profecto magis quam aequabilitas cum universae vitae tum singularum actionum, quam conservare non possis, **si** aliorum naturam imitans, **omittas** tuam.

(Cic. de Off. 1, 31, 111).

Difficile est finem facere pretio **nisi** libidini **feceris**.

(Cic. Verr. 4, 7, 14).

Dicem că aceste exemple și tóte de felul acestora, trebuesc avute în vedere și explicate, de óre-ce cu tóte că este evident că în aceste fruse se afirmă raportul între condițiune și consecință, totuși vedem că **si conditional** nu este însoțit de modul indicativ după cum resultă din cele spuse înainte. În adevăr, în primul exemplu se afirmă că nu se cuvine ca, în propriul interes, să se ia ceva chiar de la un nemernic. În a doua parte a acestui exemplu se afirmă că dacă o persoană este fórte folositore statului pote răpi de

1) In prima parte a exemplului și conditional cu modul indicativ (est) este cuprins în regula stabilită.

la altul un lucru de care depindea propria-ă existență.

In al doilea exemplu de asemenea este evident că nu este nică o îndoială asupra raportului ce există între puterea memoriei de o parte, și între exercitarea ei, de altă parte. In fine, în tóte aceste exemple se afirmă raportul dintre condițiune și consecință. Tóte conțin adevăruri generale recunoscute de toți și totuși vedem că **si conditional** nu este însoțit de modul indicativ. Contradicerea între ideia desvoltată de noi și exemplele menționate aci nu există însă de cât numai în aparență: lucrul se explică fără ușor. Anume se scie că limba latină posedă mai multe mijloce pentru a exprima persoana nedeterminată pe care limba francesă o exprimă prin **on**, iar limba germană prin **man**. Intre aceste multiple mijloce este și întrebuiențarea persoanei a doua singulară de la timpurile modulu⁹ subjunctiv pentru exprimarea unui subiect nedeterminat. Aceasta este motivul, care în exemplele citate a hotărât întrebuiențarea modulu⁹ subjunctiv. Fără acest motiv modul potrivit în felul acesta de exemple era modul indicativ.

Se înțelege de la sine că tot modul subjunctiv

ne va întâmpina atunci când **si conditional** se va afla în stilul indirect :

Responsum inde legatis Romanis est bellum ortum ab Saguntinis, non ab Hannibale, esse; populum Romanum injuste facere, **si** Saguntinos vetustissimae Carthaginiensium societati **praeponant**.

(T. Liv. 21, 11, 2).

In urma celor cîse vedem că regula stabilită este expresiunea unuî adevăr pe deplin demonstrat.

Atât de adevărat este că atunci când se afirmă raportul dintre condițiune și consecință se întrebunțeză modul indicativ, în cît chiar în cazurile în carî ne-am aștepta la modul subjunctiv ne întâmpină tot modul indicativ, dacă autorul a voit a afîrma acest raport. Ceva mai mult, găsim exemple în carî întîlnim modul indicativ în loc de imperfectul sau mai mult ca perfectul subjunctivului adică acolo unde se exprimă ceva ne real:

si candida juss erit Io,
Ibit ad Aegipti finem.

(Juv. 6, 526—527).

Este evident că aici, prin propozițiunea conditională, se exprimă o nerealitate, totuși să între-

buiñat modul indicativ. Autorul însă nu se preocupa aci de realitatea sau nerealitatea condițiunii, ci numai de a **afirma** strînsul raport între condițiune și urmare.

Cu acésta credem a fi lămurit, până aci, tot cea ce se referă la întrebuiñarea moduluñ indicativ cu conjuçtiunea **si**. Ne r m ne să ne ocupăm în partea a doua a studiului acesta cu întrebuiñarea moduluñ subjunctiv impreună cu **condi onalul si**.

PARTEA II

SI CONDIȚIONAL CU MODUL SUBJUNCTIV.

Din cele desvoltate în capitolul precedent rezultă două lucruri importante pe cărि trebuie să le avem în vedere ca un rezultat pozitiv, de óre ce acestea ne vor servi ca punct de plecare în ceea ce vom spune în partea acésta a studiului de față. Aceste două puncte stabilite sunt:

1. O condițiune nu poate avea de cât unul și acelaș caracter : al nesiguranței. Cine exprimă o condițiune, exprimă o nesiguranță.

2. Intrebuințarea moduluи indicativ alături de **si condițional** nu-și găsește explicațiunea de cât în faptul că cel care vorbesce sau scrie nu are în vedere condițiunea, care totdeauna rămâne aceași — ceva nesigur — ; ci voiesce a **afirma** raportul dintre propozițiunea introdusă prin **si** și propozițiunea cu care acésta stă în legătură.

De îndată ce admitem că întrebuițarea moduluī indicativ depinde de afirmarea raportului dintre condițiune și consecință -- fapt despre care credem că nu mai rămâne nică o îndoială în urma celor expuse în capitolul precedent — atunci din ce caușă s'ar fi înlăturat acest criteriu când este vorba de întrebuițarea moduluī subjunctiv? Condițiunea după cum am vădut și păstrăză acelaș caracter. De unde provine atunci acăstă schimbare de criteriu? Există vre un motiv demn de luat în considerație pentru a admite necesitatea modificării acestui criteriu? Iată cestiunile ce ni se prezintă și pe cari voim să le lămurim în acăstă parte a studiului nostru.

După cum am procedat și în partea I, credem că suntem datoră să arătăm care este starea actuală a cestiunii și în privința întrebuițării moduluī subjunctiv.

Zumpt știe (p. 363):

Beide Sätze werden als *Vorstellung* ausgesprochen, aber zugleich wird die *Möglichkeit* angedeutet, dass die Wirklichkeit ihr entspricht oder entsprechen kann. Dann stehen die Conjunctive des Präsens oder Perfectum. etc. — Ex. :

Dies deficiat, si velim numerare, qui-

bus bonis male evenerit, nec minus, **si commemorem**, quibus improbis optime.

(Cic. Nat. D. 3, 32, 81).

Madvig se exprimă astfel (p. 312, § 347) :

Der Conjunctiv wird in bedingter Rede von dem gebraucht, *was als nicht statfindend angegeben wird*, sowohl im Hauptsatze von dem, was nicht stattfindet, aber unter einer gewissen Voraussetzung stattfinden würde, als in dem Nebensatze mit *si*, *nisi* etc. von der Voraussetzung, welche in der Aussage angenommen, aber für nicht wirklich stattfindend erklärt wird. etc.

Riemann (p. 337 § 206), spune :

Si avec le *présent* du subjonctif correspond exactement au *si* français suivi de *l'imparfait* de l'indicatif et *employé en parlant de l'avenir*, la proposition principale étant au *conditionnel*; la supposition est présentée par là comme une simple *idée*, comme un *simple produit de l'imagination*, et cette forme de phrase s'emploie tout aussi bien pour formuler une supposition *dont la réalisation est impossible*, du moment qu'on la fait *pour l'avenir*, que pour formuler une supposition *dont la réalisation est possible*, quoique *plus ou moins douteuse*: en d'autres termes,

toutes les fois qu'on exprime une supposition par rapport à l'avenir et qu'en même temps on veut donner à l'expression ce ton d'incertitude que marque ici en français l'emploi de l'imparfait de l'indicatif après si, le subjonctif présent est nécessaire en latin.

Resumând cele conținute în aceste trei citațiuni vedem că idea comună este acésta : **la întrebuiintarea moduluī subjunctiv lîngă si condițional se are în vedere posibilitatea (saū imposibilitatea) împlinirii de fapt a condițiunii.**

Fiind că este vorba de întrebuiintarea moduluī subjunctiv, pentru a fi studiul complet, trebuie să amintim în câte-va cuvinte și părerea lui Dittmar¹⁾, în privința construcțiunii lui **si condițional**.

După felul cum se face traducțiunea în limba germană, și după timpul la care se raportă condițiunea Dittmar stabilește opt grupe în cari se pot repartiza exemplele conținând o propoziție condițională.

Cităm textual trei grupe de la început, pentru a se vedea despre ce este vorba :

1) Studien zur lateinischen Moduslehre von Armin Dittmar.

La pagina 169 § 291 citim următoarele:

Gruppe 1: Bei der Übersetzung verwenden wir das Hilfszeitwort «*wollen*»:

Longumst, Chlitipho,
Si tibi narrem, quam ob rem id fa-
 [ciam.

(Ter. Heaut. 335).

Eigentlich: So? ich sollte dir erzählen, weshalb ich dies thue? Das ist viel zu umständlich!

La pagina 171 § 292 ni se spune:

Gruppe 2: Bei der Übersetzung verwenden wir das Hilfszeitwort: «*sollen*».

Non edepol nunc ubi terrarum sim
 [scio, **si quis roget**.

(Plaut. Amph. 336).

Wenn mich einer fragen sollte, ich zweifle allerdings, ob mich einer fragen wird, es ist nicht gerade wahrscheinlich, dass mich einer fragt.

Aceași pagină § 293:

Gruppe 3: Beim Übersetzen ins Deutsche verwenden wir den Indicativ a) Sphäre der Zukunft.

Der Sprecher versichert polemisch, dass er oder ein anderer etwas thun, oder dass

etwas geschehen werde für den Fall, dass etwas eintrete oder nicht eintrete.

Si fractus illabatur orbis :
Impavidum ferient ruinae.

(Hor. Od. 3, 3, 7).

Insemnat lucru, însă, este pentru noi cea ce se spune la pagina 178 § 302 :

Gruppe 8 : Beim Übersetzen ins Deutsche verwenden wir den Conjunctioniv.

Der Conjunctioniv in den bisherigen sieben Gruppen geht, wenigstens zum guten Teil, auf den alten Conjunctioniv zurück. Optativischen Ursprungs dagegen ist der Conjunctioniv in folgendem Beispiel :

Haec **si** tecum, ita ut dixi, patria **lo-quatur**, nonne impetrare debeat, etiam-si vim adhibere non possit?

(Cic. Cat. 1, 8, 19.)

Die bisherigen Gruppen nämlich haben sämtlich polemischen Sinn¹⁾, sei es, dass im

1) Pentru a da acest înțeles lui **si**, Dittmar l pune în legătură cu sic. Iată ce citim între altele în nota de la pag. 169 : *Si wird man kaum von Si-c trennen können. Beide lassen sich gut vereinigen, wenn wir die Si-Sätze als ursprüngliche Fragesätze auffassen. Das So? hat also etwa dieselbe Bedeutung wie das Ut? in den missbilligenden Fragen, d. h. der Sprecher bezieht sich damit auf die Worte, die er eben vernommen hat. Vielleicht lässt sich für diese Annahme anführen, dass sich im Lateinischen wie im Deutschen auch Bedingungssätze ohne Conjunction bilden lassen.*

Si-Satze selbst schon ein polemischer Gedanke enthalten war, sei es, dass dieser Sinn mehr durch das Zusammenwirken von Haupt- und Nebensatz entstand. In dem eben angeführten Beispiel dagegen fehlt dieser polemische Sinn. Der Redner tritt niemand mit seiner Äusserung entgegen, es hatte ja niemand das Gegentheil behauptet. Er fürchtet auch keinen Widerspruch, denn er will niemand von seiner Meinung überzeugen; er ist des Glaubens, dass dies nicht nötig ist. Die Worte sind also nicht aus einem deprimierenden Affekt heraus entstanden, sondern sie sind einzig und allein ein Gebilde der Phantasie Ciceros.

Cu alte cuvinte, după Dittmar, deosebirea de căpetenie între primele șepte grupe și acesta din urmă este că în cele șepte, subjunctivul este polemic, adică cel ce scrie sau vorbesce se aşteptă la opunere din partea altora și are intențiunea de a lupta pentru triumful idei sale. În exemplele cuprinse în grupa a opta subjunctivul exprimă rezultatul la care a ajuns autorul sau vorbitorul cu imaginea sa; în acastă grupă deci subjunctivul îndeplinește funcția unui optativ pentru că optativul este modul propriu pentru exprimarea unei închipuirii.

Să ne gîndim, însă, la exemple ca acesta :

Naturam **si sequemur** ducem numquam aberrabimus.

(Cic. de Off. 1, 28, 100).

Se preocupă cine-va să condraďică pe autor ? De sigur că nu. Cicero aşa vede lucrul în cugetarea sa, și, când intrupéză în vorbe gîndirea acesta, nu se aşteptă la nici o replică.

De asemenea cine dice : **si dii sunt, est divinatio**, nu face alt-ceva de cât să exprime rezultatul la care a ajuns cu imaginațiunea sa în privința cestiunii ce avea în vedere. Si dacă este vorba de caracter polemic, noi credem că exemplul dat de Dittmar nu este absolut lipsit de acest caracter. In adevăr, trebuie să dăm atențione faptului că frasa citată se găsesce într'un discurs ; or, scopul unui discurs fiind **convingerea**, totul trebuie să țintescă la acelaș scop. In privința celor lalte șepțe grupe, după cum am putut vedea din cele citate, Dittmar are în vedere tot **condițiunea**; posibilitatea sau imposibilitatea împlinirii acesteia.

Noi am vîđut însă că o condițiune nu și poate schimba nici o dată caracterul ; prin urmare, credem că atunci când se dice că se are în vedere condițiunea (posibilitatea sau imposibilitatea ei), cestiunea nu este încă deplin lămurită.

Spre a stabili un punct de plecare pentru cca ce voim a susține, este necesar să amintim că în limba latină se poate dice fără corect :

Si hoc dicas, erras.

precum și :

Si hoc dicas, erres.

In primul exemplu vedem modul indicativ, în al doilea vedem că, lîngă **si** se află modul subjunctiv. De unde poate proveni această schimbare a modulu? In ambele exemple evident că condițiunea are și și păstrăză acelaș caracter. Nică în primul, nică în cel de al doilea exemplu nu ne ocupăm de împlinirea condițiunii; în nici unul nu ne ocupăm de posibilitatea transformării acestei condițiuni într'o realitate. In privința primului fel de expresiune, explicarea s'a dat în prima parte a acestui studiu. Vom dice prin urmare că în primul exemplu s'a întrebuințat modul indicativ cu condiționalul **si** pentru că s'a voit a se **afirma** raportul dintre condițiune și consecință. Prin acel exemplu se afiră că împlinindu-se condițiunea, cu necesitate va urma și consecința ei.

Să vedem însă ce motiv se are în vedere când în propoziția condițională se înlocuiesce modul indicativ prin modul subjunctiv. Condițiunea re-

mănenđ aceaș, nefiind vorba de nică o presupunere în privința ei, cu necesitate trebuie să conchidem că ceea ce s'a schimbat nu poate fi altceva de cât raportul în care cel care scrie sau vorbesce are intenționea de a pune condiționea față de propoziționea cu care se léga.

Uneori, chiar în acelaș pasaj, vedem că și condițional este însoțit de modul indicativ într'o parte și de modul subjunctiv în altă parte :

flet, **si** lacrimas **conspexit** amici,
Nec dolet; igniculum brumae **si tempore**
[poscas,
Accipit endromidem;

(Juv. 3, 101—103).

Repetăm că în asemenea exemple prin schimbarea moduluî nu poate să ni se arate alt-ceva de cât schimbarea intenționiî autoruluî în privința raportuluî pe care voesce a-l exprima între condițione și consecință.

Să ne fie permis a menționa aci unul din numerósele casuri în cari, prin schimbarea moduluî, autorul ne poate indica în chip vădit intenționea sa față de ideia exprimată în o propozițione.

Voi mă amintim aci întrebuițarea modurilor cu **quod** causal, și deosebirea de înțeles ce există între cele două feluri de expresiune.

Se scie că atunci când **quod** causal este însotit de modul subjunctiv, este pentru noi un indiciu sigur că autorul nu a avut intențiunea de a exprima causa ca o idee a sa :

Laudat Panaetius Africanum, **quod fuerit** abstinens.

(Cic. de Off. 2, 22, 76).

Modul subjunctiv din propozițiunea causală ne arată că acesta caușă nu este afirmată de Cicero, ci face parte din cugetarea subiectului (Panaetius) propozițiunii principale. Avem cu alte cuvinte aci un stil indirect, luat în înțelesul larg al cuvântului.

Când autorul voește a ne arăta că el însuși are intențiunea de a afirma caușa, atunci întrebuițeză modul indicativ¹⁾:

Qui (loci) communes appellati, quod videntur multarum iidem esse causarum, sed proprii singularum esse debebunt.

(Cic. Orat. 36, 126).

Acestea sunt lucruri cunoscute. Repetăm că am menționat acesta pentru a se vedea că și atunci când este vorba de schimbarea moduluș cu con-

1) Pentru cele-lalte nuanțe ce se pot reda prin întrebuițarea moduluș subjunctiv cu **quod**, a se vedea : Riemann-Goelzer (opera citată), pagina 461.

diționalul **și**, se poate să fie o schimbare în intențiunea autorului sau vorbitorului.

După cele ce am spus, acăstă schimbare de intențiune nu poate să privescă alt-ceva, când este vorba de **și condițional**, de căt raportul dintre condiție și consecință.

Să analisăm acum fie-care din exemplele citate mai sus, în cari **și** este însorit de modul subjunctiv.

Luăm exemplul citat de Zumpt :

*Dies deficiat, **și velim** numerare, quibus bonis male evenerit, nec minus, **și commemorem**, quibus improbis op-time.*

(Cic. Nat. D. 3, 32, 81).

Se vede numai de căt că raportul dintre condiție și consecință s'a schimbat. Autorul nu mai voește să afirme acest raport ; și nu-l poate afirma pentru că nici o încercare fie din partea sa, fie din partea altora nu s'a făcut pentru a se vedea dacă ar ajunge sau nu o ști (luată ca timp disponibil) pentru enumerarea tutelor cazurilor anunțate prin proposițiunile cu cari stă în legătură **și condițional**. Tot ce poate să facă autorul în cazul acesta este să exprime raportul numai ca presupus pentru că nu poate da cugetării sale

forma unuї adevăr general. Acela  lucru s'ar putea repeta  i despre exemplul citat de Dittmar :

Longumst, Clitipho,
Si tibi narrem, quam ob rem id fa-
[ciam.

(Ter. Heaut. 355).

Trecem prin urmare la un alt exemplu :

Non edepol nunc ubi terrarum sim
[scio, **si quis roget**.
(Plaut. Amph. 336).

De sigur  c  aci prin subjunctiv se arată îndoiala asupra raportului dintre condi une  i consecin . În esul este acesta: Dacă m'ar întreba cineva **p te**  c  nu aş fi în stare să spun unde mă găesc. Nu este exclusă nic  de cum posibilitatea ca, g ndindu-se bine, să p t  să spue unde se află. Deci  i aci raportul este numai presupus. Am subliniat cuv ntul **p te** pentru  c  numai prin sub- n eslegerea unei expresiuni de felul lui **p te**, ca: **este posibil, se p te  nt mpla ca**, etc. putem da  i noi în limba română ac st  îndoială asupra raportului dintre cele două propozi uni.

Nu insistăm asupra exemplului din Horatius (Od. 3, 3, 7):

Si fractus illabatur orbis.
Impavidum ferient ruinae.

de ore-ce și nu are înțeles condițional ci concesiv, după cum observă însuși Dittmar. Explicațiunea întrebuițării modului subjunctiv aci trebuie căutată la propozițiunile concesive. Trecem la exemplul:

Haec **si** tecum, ita ut dixi, patria **lo-quatur**, nonne impetrare debeat, etiamsi vim adhibere non possit?

(Cic. Cat. 1, 8, 19).

Cicero știa fără bine că există unii oameni care rămân surdi la vocea patriei; și nu mai departe altul de cât Catilina este pentru Cicero acel om atât de jos cădut în cât să nu asculte nicăi chiar de glasul patriei¹⁾). Cu alte cuvinte el știa fără bine că exprimând frasa de mai sus nu poate afirma un raport sigur între condiție și consecință.

Să mai analisăm și alte exemple:

quis enim virtutem amplectitur
[ipsam,

Praemia si tollas?

(Juv. 10, 141—142).

Se știe că nu toți oamenii, care practică virtutea, au în vedere o recompensă. Că vor fi mulți sau puțini

1) Întrebuițarea lui «nonne» în acest exemplu este cauzată de motive curate oratorice, prin urmare nu putem scăpa nicăi un argument din această întrebuițare.

aceia, acésta este cu totul o altă cestiune. Faptul adevérat este că se găsesc ómeni cari nu au nevoie de a se gîndi la vre un cîștig sau resplată pentru a fi onești. Discutase acest lucru, cunoscut cu mult timp înainte, între alții și Cicero¹⁾, și însuși Juvenal în exemplul citat, prin întrebuiñțarea modului subjunctiv în proposiñunea condiñională, ne arată că intenñunea sa nu este de a afirma un raport strîns între virtute și rèsplată. Prin urmare în exemplul acesta, pe lîngă faptul că se exprimă o persónă nedeterminată, subjunctivul exprimă îndoiala autorului asupra raportuluñ dintre condiñune și consecinñă.

Amintim aci și mult cunoscutul exemplu, citat în fórte multe gramatici; precum și în studiul lui Dittmar:

Si tacuisses, philosophus mansisses.

Este evident că în acest exemplu condiñunea nu este cu necesitate absolut imposibilă. Modul subjunctiv nu poate exprima prin urmare vre o îndoială în privinñă condiñunii sau imposibilitatea acesteia. Trebuie să căutăm aiurea obiectul îndoelii exprimate prin modul subjunctiv.

2) ...permulta ob eam causam unam faciunt, quia decet, quia rectum,
quia honestum est, etsi nullum consecuturum emolumentum vident.

(Cic. de Fin. 2, 14, 45).

In adevăr, pentru a fi cineva filosof nu se cere cu necesitate condițiunea tăcerii. De multe ori acésta numai un indiciu de filosofie nu poate fi. Cu acésta voim să dicem că înndoiala indicată prin întrebuițarea moduluī subjunctiv trebuie să se refere numai la raportul dintre condițiune și consecință; cel care exprimă frasa de mai sus presupune, dar nu afirmă acest raport. Dacă i-ar veni cuiva gîndul să afirme un raport strîns între tăcere și filosofie, ar putea ȣice referindu-se la timpul în care vorbesce, fórte corect latinesce:

Si taces, philosophus manes.

Nu este vorba de cât de modul cum privesce scriitorul sau vorbitorul condițiunea față de consecință și de intențiunea ce are de a afirma sau nu raportul dintre ele. Întrebuițarea moduluī indicativ sau subjunctiv este un indiciu sigur pentru noi în privința intențiunii autorului. Aci este locul să repetăm exemplul:

flet, **si lacrimas conspexit** amici,
Nec dolet; igniculum brumae **si tempore**
[poscas,
Accipit endromidem.

(Juv. 3, 101—103).

Schimbarea modurilor ne arată, în aceste versuri, schimbarea intențiuniī lui Juvenal în pri-

vință raportului ce voesce a stabili între propozițiunea condițională cuprinsă în versul 102 și consecința ei. Intrebuițarea moduluī subjunctiv în acelă propoziție ne arată că Juvenal privescă acelă parte ca o trăptă a unei gradațiuni ascenđente față de idea cuprinsă în versul 101. Înțelesul este acesta : Dacă a zărit lacrimi în ochii prietenului, el plinge de și nu simte nimic; **ceva mai mult** dacă îi-a exprima părerea că 'i este frig, poate că el ar și lăua o manta pe el. În cazul când Juvenal ar fi avut intenționea de a afirma și în partea a două raportul dintre condiție și consecință, înălțurând prin urmare forma unei gradațiuni ascenđente, pe care am observat că a dat-o expresiunii, ar fi întrebuițat și în acelă parte tot modul indicativ și ar fi șis: «*igniculum brumae si tempore poscis, accipit endromidem*».

In exemple de felul acesta :

Quis enim dubitat, quin, **si Saguntinis** obsessis fidemque nostram implorantibus impigre **tulissetmus** opem, sicut patres nostri Mamertinis tulerant, totum in Hispaniam aversuri bellum fuerimus, quod cunctando cum summa clade nostra in Italiam accepimus?

(Liv. 31, 7, 2).

expresiunea : *Quis enim dubitat*, (în alte pasagi: non dubium est) nu are altă importanță de cât din punct de vedere oratoric. Expresiunile de felul acesta nu însemnă nică decum că autorul, dacă le întrebuițează, are intenționea de a afirma raportul necesar între condițiune și consecință.

Din tot cea ce am spus rezultă că prin modul subjunctiv nu se exprimă îndoiala în privința posibilității împlinirii de fapt a condițiunii, ci asupra raportului dintre propozițiunea condițională și propozițiunea de care aceasta depinde.

Regula în privința întrebuițării modulu⁊ subjunctiv ar trebui modificată în acest sens :

Si condițional se întrebuițează cu modul subjunctiv când raportul dintre condițiune și consecință se dă ca îndoios.

Observație : verbul propozițiunii care stă în legătură cu propozițiunea condițională se conformă în genere cu verbul acesteia dacă nu se are în vedere vre un motiv care să necesiteze întrebuițarea modulu⁊ indicativ.

De și scopul nostru în acest studiu nu a fost de a vorbi de cât de întrebuițarea **modurilor** cu condiționalul **și**, totuști, spre mai multă claritate, credem necesar a spune câteva cuvinte în privința întrebuițării timpului imperfect și mai

mult ca perfect de la modul subjunctiv, alături de **și conditional**. In cea ce se referă la aceste timpuri se dice, în regulă generală, că : imperfectul subjunctivului se întrebuiștează când voim a exprima imposibilitatea împlinirii condițiunii în raport cu timpul în care cine-va scrie sau vorbesce; mai mult ca perfectul subjunctivului servă a exprima o condițiune care a fost imposibil de realizat în timpul trecut în raport cu timpul în care vorbim sau scrим.

Insă, atât în capitolul precedent cât și în capitolul acesta, noi am văzut că atât în cazul în care **și conditional** este însoțit de modul indicativ cât și atunci când este însoțit de modul subjunctiv, nu se are în vedere posibilitatea sau realitatea or nerealitatea condițiunii.

Credem că este mai exact a ne exprima astfel :

Modul subjunctiv ne indică intenția autorului în privința raportului dintr-o condițiune și consecință, iar timpul imperfect și mai mult ca perfect ne arată intenția autorului de a da expresiuni formă unei nerealități raportată la timpul în care scrie sau la trecut.

Pentru a învedera acest lucru, amintim două exemple cară se găsesc și în sintaxa lui Riemann și în studiul lui Dittmar :

Haec **si** tecum, ita ut dixi, patria **lo-quatur**, nonne impetrare debeat, etiam-si vim adhibere non possit?

(Cic. Cat. 1,8,19).

Acest exemplu a fost analisat la pagina 41.

Iată și cel de al doilea pasagiū:

Sicilia tota **si** una voce **loqueretur**,
hoc diceret:

(Cic. Div. Caec. 5, 19).

In urmă tot acolo citim:

Si universa, ut dixi, provincia loqui **pos-set**, hac voce uteretur:

In privința moduluī subjunctiv am vădut că el este întrebuințat din caușă că autorul nu voește să afirme raportul dintre condițiune și consecință. Dar nu este acesta punctul asupra căruia vom să atragem atențunea. Este vorba de întrebuințarea timpurilor subjunctivului. Evident că în ambele exemple condițiunea este imposibilă de realizat în raport cu timpul în care vorbesce autorul. Trebuia prin urmare ca și în primul exemplu **si** condițional să fie însoțit de timpul imperfect (modul subjunctiv). Condițiunea este aceași în ambele exemple, deci regula obijnuită în sintaxe nu poate fi aplicată pretutindeni. Motivul schimbării timpului nu poate fi altul de cât că Cicero a voit

să prezinte primul exemplu sub forma unei realități.

Aceași observație se poate aplica și asupra următorului exemplu :

Si existat hodie ab inferis Lycurgus,
gaudeat ruinis eorum.

(Liv. 39, 37, 3).

Ne am și așteptat la timpul imperfect de la subiectiv, dar autorul nu a voit să dea cugetării sale forma unei nerealități.

Cu acesta nu am voit de cât să reamintim insuficiența regulii obijnite în cea ce privesce întrebuițarea timpurilor moduluī subjunctiv.

Revenind la subiectul acestuī capitol, adică la întrebuițarea moduluī subjunctiv în proposițiile condiționale, pentru a termina, mai avem de făcut încă o observație care va servi în acelaș timp ca o piatră de încercare pentru regula stabilită de noi în privința întrebuițării moduluī subjunctiv.

Anume, în autorii ne intîmpină unele exemple în cari întrebuițarea moduluī subjunctiv, își găsesc explicația, în sensul dat de noi, în însăși context. d. e. :

Hic vasto rex Aeolus antro
Luctantes ventos tempestatesque sonoras

Imperio premit ac vinclis et carcere frenat.
 Illi indignantes magno cum murmure montis
 Circum claustra fremunt; celsa sedet Aeolus
[arce]
 Sceptra tenens mollitque animos et temperat
[iras];
Ni faciat, maria ac terras caelumque pro-
[fundum]
Quippe ferrant rapidi secum verrantque per
[auras].

(Verg. Aen. 1, 52—59).

Aplicând regula stabilă de noi asupra sfîrșitului acestui citat, vom știe că în propozițiunea condițională s'a întrebuințat modul subjunctiv (faciat) pentru că autorul a avut intenționea de a da ca îndoios raportul dintre condiție și consecință. Resumând ideia cuprinsă în cele 2 din urmă versuri vom știe că înțelesul este acesta : Dacă Aeolus nu ar ține vînturile înlănțuite și închise atunci pote că s'ar întimpla un cataclism îngrozitor. Înțelegând astfel aceste versuri, rezultă că se poate întimpla să se ivescă vre-o împrejurare în care vînturile să fie deslănțuite dar să nu urmeze un cataclism aşa de grozav. Poetul însuși, în versurile următoare (81—123) ne arată o împrejurare de felul acesta. Reproducem numai v. 85—89 :

Una Eurusque Notusque ruunt creberque pro-
[cellis

Africus et vastos volvunt ad litora fluctus.
Insequitur clamorque virum stridorque ru-
[dentum.

Eripiunt subito nubes caelumque diemque
Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.

Cea ce este interesant pentru noi din versurile următoare este faptul că de și vedem că vînturile au fost libere, totuși nu a urmat cataclismul enunțat în versurile 58 și 59 ci s'a întimplat o nenocire pentru Troenii, cari din cauza furtunei de pe mare pierd cîțui-va tovarăși și cîte-va corăbi.

Acest pasaj din urmă dovedește cu alte cuvințe deplinul adevăr cuprins în regula stabilită în capitolul acesta. Subjunctivul ne arată prin urmare cu siguranță că Vergilius, în versul 58, nu a voit să afirme ci numai să presupună raportul între condițiune și consecință.

CONCLUSIUNE

Din tot cea ce am spus în cele două părți ale studiului de față rezultă că, în întrebuițarea moduluī indicativ și subjunctiv pe lîngă **si condițional**, nu se poate nici-de-cum admite că se are în vedere felul cum se prezintă condițiunea.

Condițiunea nu poate să-și schimbe caracterul; ea rămâne totdeauna ceva nesigur. Cea ce se are în vedere, nu poate fi de cât **raportul** sau relațiunea în care stă consecința față de condițiune. Atunci când voim să **afirmăm** acest **raport**, întrebuițăm modul indicativ în propoziția de condițională cu intenționea de a afirma că *condițiunea exprimată este singură suficientă și necesară pentru realizarea consecinții*. Cu alte cuvinte, când se dice: **si dii sunt, est divinatio** (Cic. de Div. 2, 17, 40), se înțelege a se afirma că îndeplinirea consecinții nu poate depinde de cât numai

de condițiunea exprimată aci, iar nu și de vre o alta ce s'ar subînțelege.

Însă atunci când voim să exprimăm **îndoiala** nôstră asupra aceluia raport, ne servim de modul subjunctiv cu intențiunea de a se vedea că punem la *indoială faptul dacă singura condițiune exprimată este suficientă pentru realizarea consecinții*. Dicând d. e.: **quas inimicitias si tam cavere potuisset (sc. Roscius), quam metuere solebat, viveret** (Cic. Rosc. Am. 6, 17), înțelegem că se exprimă îndoială asupra faptului dacă realizarea consecinții depinde numai de condițiunea exprimată aci, sau mai poate depinde și de o altă condițiune ce s'ar subînțelege. În exemplul citat, pentru ca Roscius să fi fost în viață în momentul când vorbesce Cicero, nu era de ajuns numai faptul de a fi putut înlătura duj-mâniile de care se vorbesce. Mai erau și alte condițiuni ce se cereau: să nu cadă grav bolnav, să nu i se întâiple vre-un accident nenorocit, etc. Cu alte cuvinte, condițiunea exprimată neputând fi singură suficientă pentru realizarea consecinții, autorul nu poate, în cazurile analoge, de cât să exprime îndoiala sa asupra raportului dintre cele două propoziții și din acăstă cauză

nu poate întrebuița alt mod, de cât modul subjunctiv.

Credem, prin urmare, că exprimăm un adevăr, conchiidând că, *la întrebuițarea moduluī indicativ și subjunctiv, împreună cu conjuncțiunea condițională și, să a avut în vedere, ca punct de plecare în desvoltarea ambelor construcțiuni, raportul în care scriitorul a voit să pună consecința față de condiția unea ei.*

TABLA DE MATERII

	<u>Pag.</u>
Prefață	3
Introducere.	5
Si conditional cu modul indicativ	9
Si condițional cu modul subjunctiv.	28
Concluziune.	51

Tip. GUTENBERG, Joseph Göbl, Bucurescă.

VERIFICAT

1987

DE ACELAS :

Istoria legiunei XI Claudia și origina orașului Durostor.

Bucurescī, 1888.

Tite-Live. — «Étude et collation du Ms. 5726 de la Bibliothèque Nationale». Paris, 1895. (Publicat în editura librăriei Émile Bouillon). In colecția : Bibliothèque de l'École des Hautes Études, publiée sous les auspices du Ministère de l'Instruction publique.

